

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, หจก. สำนักพิมพ์ตรีสิน (ซิลค์เวอร์มบุคส์), 2539, 744 หน้า

ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้เขียนคำนำให้หนังสือเล่มนี้ไว้ว่า

“...เป็นตำราประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมไทยสมัยใหม่ที่ตีพิมพ์ครอบคลุมประวัติศาสตร์ไทยช่วงสมัยกรุงเทพฯ ทั้งหมดกว่า 200 ปี เน้นหนักยุคร่วมสมัยตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน...(และ) ครอบคลุมเรื่องเศรษฐกิจการเมือง สังคม และวัฒนธรรมทั้งหมด แม้หนังสือเดินเรื่องโดยถือเอาเศรษฐกิจเป็นแกนกลางและใช้มโนภาพเรื่องชนชั้นและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นเป็นหลัก ผู้เขียนทั้งสองก็มีความรู้ยอดเยี่ยมกว้างขวาง เข้าใจความเกี่ยวพันของเรื่องต่างๆ อย่างเป็นระบบ...เมื่อเราอ่านหนังสือนี้ เราจึงได้ภาพของบุคคลและชนชั้นที่มีชีวิตชีวา เคลื่อนไหวชัดเจน...คนและชนชั้นเป็นผู้เล่น เป็นผู้ทำให้เกิดประวัติศาสตร์...ในทัศนะของข้าพเจ้า หนังสือของอาจารย์ผาสุกและคุณคริส เป็นตำราประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยสมัยกรุงเทพฯ ที่สมบูรณ์ที่สุด...”

จุดเด่นมากของหนังสือเล่มนี้คือ การใช้เศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักในการอธิบายการก่อร่างของประเทศไทยตั้งแต่ต้นจนเป็นรัฐชาติ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับบทบาทของสามัญชนในการสร้างประวัติศาสตร์ หนังสือชี้ให้เห็นถึงบทบาทชาวนาชาวจีนซึ่งเป็นผู้บุกเบิกที่ดินทำการเกษตร-

กรรมในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อราวสองศตวรรษที่แล้ว และการที่คนกลุ่มนี้เป็นตัวก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของดินแดนที่ต่อมาคือรัฐไทย การศึกษานี้สมจริงที่สุดในแง่ที่ว่า สามารถใช้หลักฐานและการวิเคราะห์ตีความที่ชี้ให้เห็นว่ามวลชนเป็นผู้กำหนดระบบและทำให้ระบบนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยได้อย่างไร หนึ่งก็คือ เป็นการศึกษาจากล่างขึ้นบน ซึ่งให้ภาพที่สมเหตุสมผลมากกว่าการศึกษาแบบบนสู่ล่างหรือการสร้างประเทศของวีรบุรุษ/วีรสตรี

กรุงเทพฯ ซึ่งเดิมเป็นเมืองท่าเล็กๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เติบโตมาจากเศรษฐกิจชาวนาชาวจีนซึ่งเป็นผู้บุกเบิกกลางที่ป่าให้เป็นที่นา เมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมาเป็นผู้ปลูกข้าวเลี้ยงชนชั้นผู้ปกครองและกองทัพ ในกลางพุทธศตวรรษที่ 24 รายได้หลักของผู้ปกครองมาจากข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกหลักของสยาม จำนวนชาวนาอิสระขยายตัวมากขึ้นในราวครึ่งศตวรรษหลังการเลิกทาสของรัชกาลที่ 5 ประชากรที่กลายเป็นแรงงานอิสระได้บุกเบิกที่ทำนาอีกกว่า 30 ล้านไร่ รายได้หลักของรัฐในเวลานั้นมาจากข้าว (โดยการตามไปเก็บภาษีชาวนาแทบทุกขุมเขา) และจากภาษีการค้าข้าวที่เก็บจากชาวจีนอพยพ ซึ่งเป็นผู้สร้างเรือขนำการค้าข้าว แต่สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่สมัยต้นมานั้น ให้การสนับสนุน

เศรษฐกิจข้าน้อยมาก ยิ่งกว่านั้นในช่วงหลัง สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา พ่อค่านักธุรกิจ ในเมืองยังสามารถผลักดันให้รัฐบาลกำหนดนโยบาย ใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิตส่วนเกินของชาวนาชาวไร่เพื่อ ขยายมากขึ้น

คนอีกกลุ่มหนึ่งที่เป็นรากฐานสำคัญของ เศรษฐกิจสังคมไทยคือ ชาวจีนอพยพจำนวนมาก ซึ่งผู้ปกครองกรุงเทพฯ สมัยต้นซ่งจึงให้เข้ามาตั้ง หลักแหล่งในสยามเพื่อลดปัญหาการขาดแคลน แรงงาน คนเหล่านี้ต่อมาเป็นผู้บุกเบิกการค้า ระหว่างเมืองและชนบท ลูกหลานของคนเหล่านี้ ต่อมาได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเติบโต ให้กรุงเทพฯ บางคนกลายเป็นเจ้าสัว-เป็นเจ้าของ กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักของประเทศไทยเวลานี้

ชาวนาชาวไร่อิสระยังเป็นรากฐานของรัฐ สมบูรณาญาสิทธิราชที่มีพระราชวงศ์เป็นศูนย์รวม ของอำนาจใหม่ในต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ลักษณะ นี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญคือ การที่พระมหากษัตริย์สามารถควบคุมการเก็บภาษีอากรได้ ทำให้สามารถตั้งรายได้จากการเกษตรบุกเบิกที่เพิ่มขึ้น การยกเลิกระบบการเกณฑ์แรงงานดั้งเดิม แต่เกณฑ์ ชาวนาเป็นทหารประจำการที่สร้างขึ้นใหม่ และการ สร้างระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยพระราชวงศ์ขึ้นใหม่ ในเศรษฐกิจข้าน ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมที่ประกอบกันขึ้นเป็นชาวนา ชาวไร่อิสระ ถูกทำให้เป็นคนไทยภายใต้โครงการ สร้างรัฐชาติที่มีชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวม

ในการเมืองไทยสมัยใหม่นั้น หนังสือชี้ให้เห็นว่าชาวนาชาวไร่และชนบทยังคงเป็นตัวแปร สำคัญในยุคสงครามเย็น ผู้นำทหารเข้าควบคุม หมู่บ้านตามลัทธิต่อต้านคอมมิวนิสต์ ข้าราชการ

ถูกส่งเข้าไปอบรมชาวบ้าน พร้อมๆ กับการเชื่อมโยงหมู่บ้านกับเมืองด้วยถนน วิทยุ และโทรทัศน์ หลังต้นทศวรรษ 2520 ชนบทและเมืองยังห้าห้า แข่งชิงทรัพยากรธรรมชาติกันด้วย การต่อต้าน ของชาวบ้านต่อโครงการต่างๆ ที่เอื้อประโยชน์ต่อ ชาวเมืองเป็นหลักนั้นทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในสภาวะที่ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลง ในท่ามกลางการควบคุมและการเอาประโยชน์จาก เมืองนั้น ฝ่ายชาวบ้านและชนบทค่อยๆ เสียความ เป็นอิสระ การคมนาคมที่สะดวกทำให้ภาคเกษตร ถูกครอบงำโดยระบบตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ มากขึ้น ชาวนาชาวไร่ส่วนหนึ่งกลายเป็นชาวนา ไร่ที่ดิน อีกส่วนหนึ่งทำกินในบริเวณชายขอบป่า ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ทำกิน และอยู่ในสภาวะทำมาหากิน โดยลำบาก

เมื่อเข้าสู่ระบอบการเมืองแบบเลือกตั้ง ชนบทซึ่งเป็นที่อาศัยของประชากร 3 ใน 4 ของ ทั้งประเทศกลายเป็นแหล่งแย่งชิงคะแนนเสียงของ นักการเมือง ชาวชนบทถูกมองว่าเป็น“ตัวปัญหา” หรือ “อุปสรรค” ของระบอบประชาธิปไตย เพราะ ถูกซื้อเสียงได้ง่าย อีกทั้งเป็นตัวปัญหาขัดขวาง “การพัฒนา” เพราะมักประท้วง “โครงการ พัฒนา” ของรัฐบาล เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว ก็จะได้ภาพว่าชาวชนบทเป็นฝ่ายถูกเอาประโยชน์ จากชาวนาเมืองมาตั้งแต่การก่อร่างของรัฐไทย โดยที่ ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือให้มีชีวิตความเป็นอยู่และ การศึกษาที่เหมาะสม เพราะฉะนั้น การขูดรีด ชนบทของเมืองต่างหาก คือปัญหาของการเมือง ไทย

จุฬาทพร เอื้อรักสกุล
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์